

РОЗДІЛ II. СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА В СВІТІ

УДК [316.614+371.124] (430)

І. Б. Бойчевська

Уманський державний педагогічний
університет ім. Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НІМЕЧЧИНІ

Стаття висвітлює особливості професійної соціалізації вчителів іноземної мови в Німеччині. Розглянуто історію розвитку закладів педагогічної освіти, що бере свій початок ще з 1707 року. Схарактеризовано особливості підготовки вчителів іноземної мови в Німеччині, а саме розглянуто заклади, в яких майбутні вчителі іноземної мови можуть отримати освіту, тривалість та організацію навчання. Наголошено, що внаслідок федеративного поділу Німеччини кожна федеральна земля може мати власні особливості підготовки вчителів. Зазначено, що вчитель іноземної мови повинен досконало володіти іноземною мовою, процесами викладання та навчання, мати гарні знання з історії, географії та культури тієї країни, мови якої він навчає.

Ключові слова: іноземна мова, учитель іноземної мови, професійна соціалізація, педагогічна освіта, професійно-педагогічна підготовка, магістратура, бакалаврат, підвищення кваліфікації, компетенція.

Постановка проблеми. В усі часи освіта виконувала соціальні функції. Декілька десятиліть тому «професіоналізм» був єдиною і винятковою метою функціонування системи освіти, що позначалося на вузькоспеціалізованому характері шкіл і змісті навчання. Пізніше стала менш вираженою професійна орієнтація, окремі її ланки були зайняті тільки професійною підготовкою. В умовах сьогодення одна з основних функцій освіти – професійна соціалізація: молодь, яка здобуває освіту в навчальних закладах різних рівнів має бути конкурентоспроможною, повинна володіти достатніми професійними знаннями та вміннями. Особливої ваги набуває процес соціалізації вчителів, адже саме вони займаються вихованням і підготовкою майбутніх фахівців, без якої неможливо повноцінно брати участь у житті суспільства. Унаслідок проголошення на Барселонському саміті впровадження принципу «рідна мова плюс дві іноземні» та «індикатора лінгвістичної компетентності», вивчення іноземної мови, якість її викладання, підготовка висококваліфікованих учителів іноземної мови та їхня професійна соціалізація набувають особливого значення.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти професійної соціалізації знайшли своє висвітлення в публікаціях вітчизняних науковців: А. Багаутдинова, І. Воробйової, Н. Гарашкіної, Н. Зверевої, О. Ірби, А. Краснопорової, Р. Серьожникової, І. Сидоренко, Н. Пархоменко,

Л. Яковицької та ін. Серед німецьких учених, які займаються проблемою професійної соціалізації, можна виокремити А. Бамма, Г. Вурцбахера, П. Гроскурта, В. Лемперта, К. Люшера, С. Рейнхарда, Х. Фреха, У. Шлотмана. Питання професійної соціалізації вчителів іноземної мови ще не було детально досліджено, проте підготовку педагогічних кадрів у Німеччині розглядали українські вчені: Н. Абашкіна, В. Базова, С. Бобраков, Т. Вакуленко, В. Гаманюк, Н. Колесніченко, В. Кравець, К. Кравченко, Н. Козак, Н. Махиня, Т. Мойсеєнко, Л. Пуховська, А. Турчин та інші науковці. Дослідження процесу підготовки вчителів у вищих педагогічних школах є актуальним для німецьких дослідників: З. Бльомеке, Й. Шютценмайстер, Е. Терхарт, І. Геск, Х. Мехнерт, Г. Флах, У. Вишкон та ін.

Метою статті є визначення сутності та особливостей процесу професійної соціалізації вчителів іноземної мови в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Професійна соціалізація стала предметом активних досліджень у Німеччині в 60-х роках минулого століття. Професійну соціалізацію визначали як процес, який відбувається в межах соціальних структур і має наслідки як для особистості, так і для соціуму [7, 483]. Тоді було помічено, що внаслідок постійних змін структури професій та умов праці професійна соціалізація триває протягом усієї професійної діяльності. Дослідження у сфері професійної соціалізації були покликані відрізнити цей процес від процесу професійної освіти та професійної кваліфікації. Адже професійна освіта є більш-менш систематичним і методичним набуттям знань та навичок праці, а кваліфікація – це передача професійних знань і вмінь у контексті специфічної організації підготовки та навчання [7, 484]. Ми розуміємо *професійну соціалізацію* як складний процес професійного становлення й розвитку особистості під час навчання і трудової діяльності у взаємозв'язку з вимогами та умовами трудового процесу, під час якого відбувається засвоєння особистістю знань, умінь, мотивів, орієнтацій, зразків поведінки та компетенцій, що виявляються й використовуються під час професійної діяльності.

Професійна соціалізація вчителів тісно пов'язана з системою освіти, з суспільним та політичним життям. Відтак підготовка вчителів та їхня професійна соціалізація відіграє стратегічну роль у підготовці Європейської освітньої системи до викликів сьогодення. Учителі іноземної мови мають особливе завдання розвивати знання й уміння студентів у контексті відповідної мови та культури. Мета діяльності вчителів іноземної мови полягає в тому, щоб навчити учнів розуміти навколишній світ, спілкуватись крізь лінгвістичні та культурні кордони [8, 3].

Педагогічна освіта в Німеччині має багате історичне підґрунтя. Першими спробами створення спеціальних закладів для підготовки вчителів були педагогічні семінарії, засновані А. Г. Франке в 1707 році. Їхньою особливістю було те, що в основу покладалася наукова підготовка майбутніх учителів, тоді як практична підготовка до уваги майже не бралася. Філантропісти, представники найпрогресивнішої педагогічної течії Німеччини, зробили наступний крок у справі підготовки майбутніх педагогів, висунувши вимоги до спеціальної підготовки. Завдяки їхній багатогранній діяльності, оригінальним методам, ґрунтовному знанні мов відобразились найкращі сторони німецької школи [5].

Метою професійно-педагогічної підготовки вчителя іноземної мови в Німеччині на сучасному етапі є професійна мотивація, здатність до міжкультурного навчання й до діалогу, підвищення своєї кваліфікації, здатність бути посередником між культурами, а не лише передавачем готових знань. З початку XXI століття підготовка вчителів повинна включати такі аспекти, як: багатомовність, двомовні заняття, нове розуміння вчителя як консультанта з навчання, міжкультурне виховання, розробка шкільних програм, робота з літературою та зв'язок вивчення мови з практикою [2, 2].

Досліджуючи німецьку систему підготовки вчителів іноземних мов, слід мати на увазі той факт, що кожній федеральній землі властива своя система підготовки педагогічних кадрів, яка, у свою чергу, тісно пов'язана зі специфічними для кожної федеральної землі структурами шкільних систем. Відтак, педагогічна освіта Німеччини, на відміну від України, не є універсальною, а поділяється на відділення, які відповідають типам шкіл – відділення початкової, головної, реальної школи, спеціальної, професійної школи або гімназії. Суттєвою відмінністю організації педагогічної освіти в Німеччині є лише стаціонарна форма навчання, що вказує на те, що вчитель має високу відповідальну посаду державного службовця. Однак під час підготовки вчителів іноземних мов частково використовуються форми дистанційного навчання: e-learning, blended-learning [1, 10]. Незважаючи на той факт, що підготовка вчителів у Німеччині з 80-х років XX століття відбувається переважно в університетах, існують і інші навчальні заклади, які здійснюють підготовку вчителів.

Відтак, у період сьогодення іншомовну педагогічну освіту можна отримати в 51 вищому навчальному закладі Німеччини, серед яких слід виокремити 6 педагогічних вищих шкіл у містах Фрайбург, Гейдельберг, Карлсруе, Людвігсбург, Швєбіш-Гмюнд, Вайнгартен. Найпоширенішою іноземною мовою, звичайно, є англійська. Французька мова вивчається в 42 навчальних

зкладах, іспанська – у 36, італійська – у 26, грецька – у 24, російська – у 21. Інші іноземні мови розподілилися так: польська – 4, чеська – 3, датська – 3, турецька – 2, норвезька – 1, голландська – 1, шведська – 1 [3, 13].

Українська дослідниця В. Базова наводить таку періодизацію підготовки вчителів іноземних мов у Німеччині: 1) XVI – XVIII ст. – заняття проводилися не професорами, а носіями мови; 2) XVIII – XIX ст. – університетська підготовка неофілологів для реальної школи; 3) XIX ст. – підготовка неофілологів для гімназій; 4) 20 – 60 роки XX ст. – упровадження диференційованої підготовки для навчальних закладів різних ступенів; 5) 90-ті роки XX ст. – і по теперішній час – підготовка в університетах на педагогічних відділеннях [1, 10].

Багаторівнева система підготовки вчителів передбачає наступні 2 фази навчання:

1) фаза бакалаврату (Bachelor-Stufe), що охоплює 6 семестрів та передбачає вивчення двох основних предметів, а також предметів за вибором і є науково-орієнтованою. Студенти посилено вивчають дидактику обраних ними на початку навчання предметів, педагогіку, проходять практику в школі;

2) фаза магістратури (Master-Stufe), що охоплює 4 семестри й закінчується державним іспитом і написанням магістерської роботи. Після державного іспиту настає етап підготовчої служби, який може тривати від 18 до 24 місяців й складається зі стажувань, підконтрольних і самостійних уроків у відповідних школах, а також педагогічних і спеціально-дидактичних семінарів.

Важливим моментом підготовки вчителів іноземної мови є підвищення кваліфікації. Якщо завданням перших двох етапів підготовки вчителів іноземної мови є професійно-педагогічна підготовка, то завдання підвищення кваліфікації полягає в поглибленні цієї підготовки, що має на меті не лише вдосконалення мовних навичок, а й цілеспрямовану, що виходить за межі змісту університетської підготовки, роботу з новітніми даними в області психолінгвістики та їх застосування у своїй професійній діяльності, вивчення й використання останніх технічних досягнень, методологічні інновації в галузі міжкультурного навчання, а також останніх досягнень прикладної лінгвістики [6, 552].

Навчання майбутніх учителів іноземної мови складається з дисциплін науково-професійного профілю, а саме: лінгвістики, літератури й літературознавства, практики мови і країнознавчого циклу [4, 7]. У вищих педагогічних навчальних закладах опановують зазвичай дві спеціальності,

не обов'язково споріднені. Так, майбутні вчителі іноземної мови можуть поєднувати вивчення двох іноземних мов; можливі також інші комбінації (наприклад, рідна мова та іноземна, іноземна мова та нефілологічна спеціальність – математика, біологія, економіка тощо). Щодо третьої спеціальності, то вона належить до наук психолого-педагогічного циклу.

Уже в ході навчання передбачається обов'язкова практична діяльність майбутніх Учителів у школі у вигляді проведення практичних занять. Заняття з іноземної мови є складним явищем, у якому взаємодіють різні чинники. Успіх заняття залежить від професіоналізму вчителя іноземних мов, а саме, його методичної компетентності, вміння раціонально сполучати у своїй роботі різні прийоми та техніки, свідомо й творчо застосовувати різні методики залежно від навчальної ситуації. Тому професійна соціалізація вчителів іноземної мови нерозривно пов'язана з набуттям компетенцій і знань: ґрунтового знання іноземної мови, процесів викладання та навчання іноземної мови; знання соціально-лінгвістичних і прагма-лінгвістичних аспектів мови та їх застосування; знання історії, географії, культури тих країн, у яких говорять мовою, що вивчається; здатність вибирати і забезпечувати навчальним матеріалом.

Останнім часом процес підготовки вчителів іноземної мови, а відтак і процес їхньої професійної соціалізації в Німеччині зазнав суттєвого вдосконалення за рахунок:

- підвищення вимог до опанування іншомовної, соціокультурної та комунікативної компетенції, через що в навчальних планах відводять більше годин на вивчення практичного курсу іноземної мови і країнознавства, детальне висвітлення даних про мову як соціальний та історичний феномен, методів літератури і літературно-історичних зв'язків;
- включення в навчальну програму додаткових дисциплін з метою розширення професійних шансів майбутніх учителів іноземної мови на ринку праці, унаслідок чого поліпшується «багатофункціональна кваліфікація» майбутнього вчителя іноземної мови завдяки отриманій додатковій кваліфікації (наприклад «Інформатика», «Економіка і менеджмент», «Переклад», «Літературний переклад»);
- започаткування раннього навчання іноземних мов, уведення другої та третьої іноземної мови ще на рівні шкільної освіти;
- навчання за кордоном, яке є невід'ємним елементом процесу іншомовної педагогічної освіти вчителів іноземної мови, оскільки допуск до їхньої роботи в навчальних закладах здійснюється тільки

для тих, хто пройшов хоча б через одну форму навчання у країні, мова якої вивчається з метою її подальшого викладання в навчальних закладах [4, 9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, професійна соціалізація вчителів іноземної мови в Німеччині відбувається завдяки: вивченню наукових предметів та застосуванню методів, що мають основне значення для розвитку здатності працювати вчителем; орієнтації на науки про викладання та навчання спеціальних предметів; розвитку високого функціонального володіння мовою; розвитку здатності до роботи в групі, до спілкування, самостійного здобуття знань, проходження довготривалого стажування. Подальшого розгляду, на нашу думку, вимагають методи навчання іноземної мови в Німеччині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова В. І. Підготовка викладачів іноземних мов в університетах Німеччини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. І. Базова. – Київ, 2012. – 22 с.
2. Базова В. І. Підготовка вчителів іноземних мов у Німеччині в умовах Болонського процесу [Електронний ресурс] / В. І. Базова. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/jspui/bitstream/NAU/1238/1/Bazova1.pdf>.
3. Базова В. І. Організаційні засади підготовки викладачів іноземних мов в умовах Болонського процесу [Електронний ресурс] / В. І. Базова. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/jspui/bitstream/NAU/1239/1/Стаття%20%20Базова.pdf>.
4. Колесніченко Н. Ю. Іншомовна педагогічна освіта Німеччини в умовах євроінтеграції: стан і проблеми модернізації [Електронний ресурс] / Н. Ю. Колесніченко. – Режим доступу : http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section1/article_kolesnichenko.pdf.
5. Махия Н. В. Система професійної підготовки вчителя у Німеччині: тенденції становлення та розвитку [Електронний ресурс] / Н. В. Махия. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_30.
6. Bausch K.-R. Handbuch Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch. – Basel, Francke, 1995. – 585 s.
7. Heinz W. Handbook of Technical and Vocational Education and Training Research / W. Heinz // Felix Rauner, Rupert Maclean. – International library of technical and vocational education and training : Springer, 2009. – 1103 s.
8. Kelly M. The training of teachers of foreign language: Developments in Europe / M. Kelly. – Southampton, 2002. – 90 p.

РЕЗЮМЕ

И. Б. Бойчевская. Особенности профессиональной социализации учителей иностранного языка в Германии.

Статья освещает особенности профессиональной социализации учителей иностранного языка в Германии. Рассмотрена история развития учреждений педагогического образования, которая начинается еще с 1707 года. Охарактеризованы особенности подготовки учителей иностранного языка в Германии: рассмотрены учреждения, в которых будущие учителя могут получить

образование, продолжительность и организация обучения. Сделан акцент на том, что вследствие федеративного разделения Германии каждая федеральная земля имеет свои особенности подготовки учителей. Отмечено, что учитель иностранного языка должен превосходно владеть иностранным языком, процессами преподавания и обучения, иметь хорошие знания по истории, географии и культуре той страны, язык которой он преподает.

Ключевые слова: *иностраный язык, учитель иностранного языка, профессиональная социализация, педагогическое образование, профессионально-педагогическая подготовка, магистратура, бакалаврат, повышение квалификации, компетенция.*

SUMMARY

I. Boychevska. *The peculiarities of foreign language teachers' professional socialization in Germany.*

The article highlights the peculiarities of foreign language teachers' professional socialization in Germany. Professional socialization is defined as a complex process of personal professional formation and development during professional training and labour activity according to the requests and conditions of labour process, during which skills, knowledge and competences are acquired by the person. The history of pedagogical educational establishments' development, which has begun in 1707 with the formation of pedagogical seminaries, has been reviewed.

The peculiarities of foreign language teachers' training have been characterized, such as the variety of establishments in which future teachers can receive their education, duration and organization of training. It is said that according to the German federal structure each Land may have its own peculiarities in foreign teachers' training.

Nowadays there are 51 higher educational establishments, in which foreign pedagogical education can be received, 6 of them are pedagogical higher schools in Freiburg, Heidelberg, Karlsruhe, Ludwigsburg, Schwebisch-Gmünd, Weingarten. It has been investigated that teachers' training consists of two periods: Bachelor's Degree training, which lasts 6 terms and Master's Degree training, which lasts 4 terms. Great importance has the period of postgraduate studies, the task of which is not only to improve language skills, but also to teach future teachers to use modern technologies and methodological innovations in the sphere of intercultural education. That's why teachers' professional socialization is completely connected with acquirement of knowledge and skills such as profound knowledge of foreign language, processes of foreign language teaching and training, knowledge of history and culture of the foreign country.

Recently the process of teachers' professional training and their socialization have been greatly improved thanks to the severization of requirements for the acquisition of foreign, sociocultural and communicative competence, addition of extra subjects to the curriculum, early foreign language teaching, introduction of second and third foreign language at school, education abroad.

Key words: *foreign language, foreign language teacher, professional socialization, pedagogical education, professional pedagogical training, Master's Degree training, Bachelor's Degree training, postgraduate studies, competence.*